

At Penpoint: African Literatures, Postcolonial Studies and the Cold War.

Monica Popescu.

Durham: Duke University Press, 2020. 258 pp.

ISBN 9781478009405.

In 2010 publiceerde Monica Popescu al een monografie met 'Afrika', 'literatuur' en 'Koude Oorlog' in de titel: *South African Literature Beyond the Cold War*. In haar nieuwe boek heeft ze haar focus op drie fronten verbreed. Ten eerste richt ze haar aandacht in *At Penpoint* tot de literaturen van (potentieel) heel Afrika. Alleen al vanwege de talenrijkdom op het continent is zoiets natuurlijk ondoenbaar, en dat beseft ze ook zelf: haar geraadpleegde teksten en/of archiefbronnen zijn grotendeels Engelstalig, al steunt haar boek ook op enkele romans, artikels en papers in het Frans, Portugees en Afrikaans (24). Uiteraard heeft ze ook niet elk Afrikaans land in haar betoog kunnen betrekken, maar met casussen uit oostelijk (Kenia, Oeganda), westelijk (Ghana, Nigeria, Senegal) en zuidelijk Afrika (Angola, Zuid-Afrika) kan toch besloten worden dat ze—indien niet qua talen, dan toch—geografisch in haar ambitieuze opzet is geslaagd.

Ten tweede heeft Popescu nu niet alleen gekeken (zoals ze deed in 2010) naar de belangstelling van

bepaalde (Zuid-)Afrikaanse schrijvers en intellectuelen, tijdens de Koude Oorlog, voor de communistische ideeën uit Oost-Europa. Dit boek behelst de beide kanten van het spectrum, het spanningsveld tussen de twee supermachten van toen: de Sovjet-Unie versus de Verenigde Staten. Popescu toont aan hoe je als Afrikaanse schrijver of criticus in die decennia nauwelijks aan dat spanningsveld kon onttrekken, maar tegelijk slaagt ze erin te laten zien dat er te midden van dat mijnenveld ook mogelijke tussenwegen waren: die van de zogenaamde 'nonaligned' instellingen en initiatieven (55). Die hadden tot doel Afrikaanse en andere landen uit de wurggreep van de ideologische polarisering te houden. Het is enigszins jammer dat Popescu de belangrijke rol hierin van Joegoslavië niet belicht. Vormde de zogeheten 'Derde Weg' van Tito, de eerste voorzitter van de Beweging van Niet-Gebonden Landen, een (lichtend) voorbeeld? Het feit dat een romanpersonage uit *Way Back Home* (2013), van de in Soweto geboren Niq Mhlongo, Tito's naam draagt (176), doet vermoeden van wel. Erg inzichtelijk is dan weer de betekenisverschuiving die de term 'nonaligned' in sommige delen van Afrika kon ondergaan, zoals in het Kenia van Ngũgĩ wa Thiong'o (63). Aan die schrijver en denker ontleende Popescu trouwens de woordspeling (op 'at gunpoint') uit haar rake hoofdtitel (2).

Een derde front waarop Popescu ten opzichte van haar vorige monografie verbreed—én flink verdiepend—te werk is gegaan, is dat van de postcolonial studies. Terwijl haar boek uit 2010 ook al met dit studiedomein in dialoog trad, heeft het nu zelfs een plaats verworven in de ondertitel. Van meet af aan wordt op een blinde vlek gewezen: de postcolonial studies hebben (veel) te weinig rekening gehouden met de Koude Oorlog. Met name Edward Said kan hierbij wel een en ander worden aangewreven (5–6), al is Popescu van mening dat er in feite al zo'n twintig jaar vóór zijn *Orientalism* (1978) 'postkoloniaal' werd gedacht en geschreven in Afrikaanse intellectuele milieus (13). *Dat* aan te tonen is, naast het verenigen van de "two separate narratives—of decolonization and of Cold War-period tribulations" (2), het hoofddoel van *At Penpoint*.

Na een lange, verhelderende inleiding, "Genres of Cold War Theory: Postcolonial Studies and Literary Criticism" (1–28), volgen twee grote delen met daarin telkens twee hoofdstukken. Deel I ("African Literary History and the Cold War", 29–103) is eerder historiografisch van aard, in die zin dat het een beeld schetst van de belangrijkste literatuurdebatten op en over het continent en daarbij erg welkome contextualisering biedt over de tijdschriften en andere

(fysieke) plaatsen waar die gevoerd werden en hoe nauw de Koude Oorlog daarmee verstrengeld bleek. Zo vergrootten de supermachten hun ideologische greep op Afrika (en Azië) door het sponsoren van internationaal verspreide tijdschriften en magazines en door strategisch uitgereikte literaire prijzen. Popescu gaat terecht ook uitgebreid in op de “artificial dichotomy” tussen modernisme en realisme (67). Ze stelt ook de vanzelfsprekend lijkende argwaan van het Westen in vraag, wanneer Afrikaanse schrijvers zich lieten leiden door het socialistisch realisme uit de Sovjet-Unie.

In het iets langere deel II, “Reading Through a Cold War Lens” (105–92), gooit Popescu het over een andere (maar wel complementaire) boeg. Zoals de titel aangeeft, (her)leest ze een reeks Afrikaanse literaire werken, zoals de canoniek geworden roman *The Beautiful Ones Are Not Yet Born* (1968) van de Ghanees Ayi Kwei Armah (135–44). Voor de lezers van dit tijdschrift vermeld ik er graag bij dat Alex La Guma prominent aanwezig is in deel I en dat het ook in deel II vaak specifiek over Zuid-Afrika(nen) gaat: zo behandelt Popescu Nadine Gordimer en ook de grensliteratuur, met summier vermelding van enkele literaire pennenvruchten (en films) in het Afrikaans (153). Behalve naar de al dan niet verholen impact van de Koude Oorlog op die literaire teksten speurt de auteur ook naar pogingen, in Afrika, om aan de ‘tweedeling’ van de wereld te ontsnappen.

Eerder dan een samenvatting van wat voorafgaat, bevat de conclusie van *At Penpoint* (185–92) een soort oproep aan de beoefenaars van de world literature studies en hoe deze academici hun blik zouden kunnen (moeten) verruimen via de hier uiteengezette, verregaand door de VS en de Sovjet-Unie gestuurde ontwikkelingen in het Afrikaanse literaire veld. Het boek sluit af met 36 pagina’s kleiner gedrukte eindnoten, twintig bladzijden bibliografie en een handige, uitvoerige index. Tot slot verdienen nog twee zaken vermelding (en lof). Ten eerste het tiental afbeeldingen, met daarbij covers van tijdschriften, sfeerbeelden van internationale schrijversbijeenkomsten, maar ook een foto van het op een (Sovjet)raket lijkende mausoleum, in Luanda, van Agostinho Neto, de in Moskou gestorven eerste president (1975–1979) van de Volksrepubliek Angola, die ook gedichten schreef. Die foto brengt de fictieve ontploffing van dat mausoleum, in Angolees Ondjaki’s, door Popescu meeslepend bestudeerde (178–84), roman *AvóDezanove e o segredo do soviético* (2008), meteen tot leven. Een tweede ‘toevoeging’ die ik erg kon appreciëren, is de persoonlijke, autobiografische aanloop waarmee

Popescu sommige van haar hoofdstukken inleidt. De ervaringen en inzichtelijke anekdotes van deze onder Ceaușescu geboren Roemeense, die nu lesgeeft aan een universiteit in Québec, geven het betoog een extra dimensie.

In een notendop: Popescu combineert in haar boek inderdaad “literary history with a thematic approach”, zoals ze in de inleiding aangeeft (2), maar verwacht daarbij dus geen literatuurgeschiedenis in de vorm van een handig consulteerbaar overzicht met de belangrijkste namen en literaire ‘gebeurtenissen’, wel een schat aan—weliswaar voornamelijk Engelstalig—materiaal waarmee lang niet alleen de world literature studies meteen aan de slag kunnen gaan.

Michel De Dobbeleer

michel.de.dobbeleer@telenet.be

Universiteit Gent en KU Leuven

Gent en Leuven, België

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8846-9978>

DOI: <https://doi.org/10.17159/tl.v59i2.14346>